

Universiteit
Leiden
The Netherlands

After the tsunami : the remaking of everyday life in Banda Aceh, Indonesia

Samuels, A.

Citation

Samuels, A. (2012, November 29). *After the tsunami : the remaking of everyday life in Banda Aceh, Indonesia*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/20190>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/20190>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/20190> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Samuels, Annemarie

Title: After the tsunami : the remaking of everyday life in Banda Aceh, Indonesia

Date: 2012-11-29

Samenvatting

Dit proefschrift onderzoekt hoe mensen in Banda Aceh, Indonesië, hun alledaagse leven hebben opgebouwd na de verwoestende aardbeving en tsunami van 26 december 2004. De vraag wat het betekent om het dagelijks leven op te bouwen na een zo vernietigende ramp staat daarbij centraal. Het proefschrift is gebaseerd op etnografisch onderzoek dat ik heb uitgevoerd in Banda Aceh gedurende een totaal van ruim twaalf maanden in 2007-2008, 2009, 2010 en 2012. Tijdens dit veldwerk werd ik gegrepen door de vele verhalen die de mensen in Banda Aceh me vertelden over de tsunami en het proces van wederopbouw. Deze verhalen vormen het hart van dit proefschrift, omdat ze een goed beeld geven van wat belangrijk was voor de overlevenden van de ramp in de jaren na de tsunami.

De vele gesprekken met mensen in Banda Aceh lieten me zien dat in de wederopbouw van het dagelijks leven na de ramp niet alleen grote sociale, economische, politieke en historische ontwikkelingen van belang zijn, maar ook subjectieve ervaringen, persoonlijke levensloop en individuele creativiteit. Ik stel in dit proefschrift voor het concept 'subjectiviteit' te gebruiken om deze twee dimensies, de sociale en de individuele, bij elkaar te brengen in de studie van de nasleep van een ramp. Het concept subjectiviteit helpt ons begrijpen hoe de sociale werkelijkheid individuele ervaringen beïnvloedt, terwijl individuen tegelijkertijd zelf die sociale werkelijkheid altijd helpen te creëren vanuit hun persoonlijke achtergrond en ervaring. Ik stel dat het specifieke vakgebied van de antropologie van rampen verrijkt kan worden door het toepassen van het concept subjectiviteit. Tot nu toe heeft de antropologie van rampen zich vooral gericht op de sociale en politieke veranderingen die een ramp teweeg brengt en op de historisch ontwikkelde structuren van sociale kwetsbaarheid waarlangs een ramp zich voltrekt. In dit proefschrift stel ik voor dat de etnografische studie van subjectiviteit meer licht kan werpen op het belang van individuele ervaring en creativiteit in relatie tot de specifieke sociaalhistorische context waarin een ramp plaatsvindt. Tegelijkertijd geeft juist het bestuderen van de nasleep van een ramp inzicht in de manier waarop subjectiviteit wordt gecreëerd, doordat de ramp vaak een context creëert van sociale en politieke, maar ook persoonlijke veranderingen.

In de vijf hoofdstukken van dit proefschrift kijk ik naar verschillende dimensies van het proces van de wederopbouw van het alledaagse leven na de ramp. Overlevenden van de ramp hebben mij vaak gezegd dat ze 'begonnen vanaf nul' na de tsunami. Hoofdstuk één begint met de vraag wat 'vanaf nul beginnen' betekende. Om deze vraag te beantwoorden richt ik me op de verhalen over de eerste dagen, weken en jaren na de ramp. Daarnaast schets ik een beeld van de complexiteit van het sociale veld van wederopbouw, waarin vele verschillende actoren, waaronder honderden internationale organisaties, een rol speelden. De hulprelaties in het proces van wederopbouw werden voor veel overlevenden gekenmerkt door onduidelijkheid en onzekerheid. Dit kwam bijvoorbeeld tot uitdrukking in de uiteenlopende verwachtingen die mensen hadden van wat over het algemeen 'proposal', voorstel, werd genoemd, en door middel waarvan men geld of andere hulp trachtte te krijgen van de overheid of non-gouvernementele organisaties.

Ik merk op dat het bouwen van huizen verreweg het meest belangrijke deel van het wederopbouwproces werd en ik beargumenteer dat de reden daarvoor niet alleen was dat

het huis een basisbehoefte is. Het bouwen van huizen vormde het soort interventie waar zowel de overheid als internationale organisaties relatief gemakkelijk verantwoording voor konden afleggen en waarmee zij hun 'succes' konden meten. Helaas ging kwantiteit daarbij vaak vóór kwaliteit. Een ander belangrijk punt is dat de huizen, in tegenstelling tot andere basisbehoeften, waren beloofd aan de overlevenden op individuele (of familie) basis. Wie een huis kwijt was geraakt, zou een nieuw huis krijgen. Omdat de intentie van dit beleid was om verloren huizen te vervangen in plaats van te kijken naar de behoefte van de familie in kwestie, konden sociaal-politieke ongelijkheden worden genegeerd. Gedurende het proces van huizenbouw werden de huizen echter juist een politiek probleem, door aanhoudende kwaliteitsproblemen en wijdverbreide corruptie.

De focus op de huizenbouw laat ook iets anders zien, namelijk de zeer verschillende houding van veel mensen in Banda Aceh ten opzichte van de nationale overheid aan de ene kant en internationale hulporganisaties aan de andere kant. Veel mensen hielden de Indonesische overheid verantwoordelijk voor de vertragingen in de bouw en de kwaliteitsproblemen van reeds gebouwde huizen. Dit uitte zich zowel in dagelijkse gesprekken als in publieke protesten. Over de hulp die gegeven werd door internationale organisaties echter sprak men slechts met grote dankbaarheid, zelfs al werd deze hulp gekenmerkt door veel van dezelfde problemen. De houding van dankbaarheid ten opzichte van wat velen aanduiden als 'de wereld' kan begrepen worden in de context van het afscheidingsconflict tussen Atjehse separatisten en het Indonesische leger dat de provincie dertig jaar lang heeft geteisterd en waar pas acht maanden na de tsunami een einde aan kwam. In de jaren voor de tsunami was Atjeh 'afgesloten' geweest van de wereld; hulporganisaties en journalisten konden er niet komen. Veel mensen in Atjeh zeiden dat ze na de tsunami eindelijk werden gezien door de wereld en dat nu voor het eerst de hele wereld wist waar Atjeh was. Ze beschreven de hulp die gegeven werd door de internationale gemeenschap expliciet als 'geschenken' waar ze dankbaar voor waren. Onderzoekers hebben hulp voor wederopbouw die als 'geschenk' gegeven wordt omschreven als vernederend, omdat voor een geschenk dankbaarheid zou worden verwacht. Geschenken brengen echter ook een vorm van erkenning met zich mee en ik maak duidelijk dat mensen in Atjeh deze erkenning zelf actief beantwoordden met dankbaarheid om een meer langdurige relatie met de internationale gemeenschap te bewerkstelligen. Op die manier hoopten ze dat Atjeh nu niet alleen gezien werd door de wereld maar ook een actievare plaats in zou kunnen nemen in die wereld. Daarom stel ik dat het zien van hulp na een ramp als 'geschenk' niet per definitie vernederend is. In tegendeel, in deze context heeft het actief beschrijven van hulp als geschenk het doel om nieuwe mogelijkheden te scheppen. Ik laat zien dat mensen in Atjeh op deze manier na de ramp hun subjectiviteiten creëerden in relatie tot Indonesië en de internationale gemeenschap, waarbij ze zich sterk richtten op het benadrukken van de Atjehse identiteit.

Hoofdstuk twee richt zich op verhalen die mensen in Banda Aceh me vertelden over de tsunami. In dit hoofdstuk laat ik zien dat het lichaam centraal staat in zowel de activiteit van het vertellen over de ramp als in de verhalen over de tsunami. Het lichaam brengt het vertellen en het vertelde samen, omdat het de plek is waar ervaring plaatsvindt en waar ervaring door de tijd heen wordt meegedragen. Ik stel dat de dode, gewonde, naakte,

veranderde en vermiste lichamen die centraal staan in veel verhalen over de tsunami de uitzonderlijkheid van de ramp definiëren in relatie tot het opnieuw creëren van een zekere alledaagsheid. Door het beschrijven van verschillende verhalen van mannen en vrouwen die de tsunami overleefden, vestig ik de aandacht op de rol die de tsunami-ervaring blijft spelen in het hervatten van het alledaagse leven. Deze verhalen laten echter ook zien hoe moeilijk het opnieuw creëren van het alledaagse leven kan zijn en dat niet alles opnieuw gecreëerd *kan* worden. In het laatste deel van het hoofdstuk richt ik me op geruchten over kinderhandel. Jaren na de ramp zorgden deze geruchten nog steeds voor grote onzekerheid bij ouders die de lichamen van hun vermiste kinderen nooit gevonden hadden. Het verlies van de kinderen en de onzekerheid over hun lot werden deel van hun dagelijks leven. De analyse van deze geruchten problematiseert de assumptie dat een gerucht iets is waar men ofwel wel ofwel niet in gelooft. Ook laat ik zien dat een gerucht niet slechts een metafoor is die mensen gebruiken om over de werkelijkheid te spreken. Ik beargumenteer dat geruchten juist onzekerheid creëren omdat ze altijd waar zouden *kunnen* zijn. In dit geval van geruchten over kinderhandel is het voor ouders, en anderen, haast onmogelijk erachter te komen wat de waarheid is. Daarom bevat de manier waarop ze met het verlies omgaan vaak meerdere versies van het verleden en dus meerdere mogelijke toekomstscenario's, die vol hoop maar ook vol angst kunnen zijn.

Hoofdstuk drie onderzoekt het rouwproces na de tsunami door te kijken naar de manieren waarop mensen omgingen met verlies, herinnering en emotie. Volgens een veelgehoord discours in Atjeh konden mensen in Atjeh gemakkelijk met hun verdriet omgaan omdat de Atjehers, die in meerderheid Islamitisch zijn, zeer vroom zijn. Het lijkt alsof hierdoor de mogelijkheden om te rouwen beperkt worden. Immers, de norm is dat men de wil van God moet accepteren en dus niet verdrietig moet zijn om wat er gebeurd is. Echter, omgaan met verdriet is voor veel mensen juist nauw verweven met religieuze activiteiten. Veel mensen beschreven hun manier van omgaan met verdriet als een proces dat moest leiden tot het 'niet altijd' herinneren van de tsunami; hoewel echt vergeten nooit zou kunnen. Door de herinneringen een 'plek' te geven op bepaalde momenten en in bepaalde activiteiten, zoals bidden en het geven van aalmoezen maar ook het kijken naar foto's en het jaarlijks herdenken van de ramp, probeerden overlevenden van de ramp langzamerhand naar een situatie te gaan waarin ze niet altijd aan de tsunami hoefden te denken. Religieuze activiteiten en religieuze concepten, zoals *pasrah* (overgave) en *ikhlas* (oprechtheid) speelden daarin een belangrijke rol. Het rouwproces staat daarom niet los van religie. Integendeel: religie is zeer belangrijk in het rouwproces. Ik laat echter ook zien dat Islam niet het enige morele kader was waarin met verdriet werd omgegaan. Concepten als *trauma* en *stres*, maar ook het idee dat verdriet 'menselijk' is, werden gebruikt om rouwen een moreel acceptabel proces te maken. In het laatste deel van dit hoofdstuk bespreek ik de stiltes in de verhalen over de tsunami en de momenten waarop mensen benoemden wat ze niet konden of niet wilden zeggen. Daarmee maak ik duidelijk dat er grenzen zijn aan wat onderzoekers kunnen en zouden moeten willen weten.

In hoofdstuk vier gaat het opnieuw om herinneren en vergeten, maar hier vestig ik de aandacht op hoe herinneringsprocessen zich afspelen in de stedelijke publieke ruimte. De tsunami verwoestte grote delen van Banda Aceh en veel mensen vertelden me dat ze

destijds niet verwacht hadden dat er ooit weer iemand zou komen wonen. Maar in de jaren die volgden werd de gehele stad weer opgebouwd en de directe effecten van de ramp, zoals ruïnes van huizen, werden steeds minder zichtbaar. Voor inwoners van Banda Aceh zijn er nog steeds veel plekken die herinneringen oproepen aan de tsunami en de tijd voor de tsunami. De wederopbouw van het alledaags leven maakt een bepaalde vorm van vergeten echter ook noodzakelijk. Ik stel dat tegen de achtergrond van deze relatie tussen herinneren en vergeten een aantal tsunamimonumenten in Banda Aceh belangrijk is geworden. De constructie en promotie van deze monumenten en herinneringsplaatsen heeft een politieke lading. De monumenten, en in het bijzonder het Tsunami Museum, ondersteunen het toekomstgerichte discours van de overheid, dat gesymboliseerd wordt in de slogan 'building back better'. Dit betekent het vergeten van het verleden – met name het jarenlange, bloedige conflict. Tegelijkertijd zijn de tsunami-herinneringsplaatsen en monumenten ook plekken die mensen emotioneel raken. Ze worden bezocht door toeristen, maar ook door de lokale bevolking van Banda Aceh. Voor veel mensen is het belangrijk dat de veronderstelde lange levensduur van de monumenten waarborgt dat toekomstige generaties zullen kunnen zien hoe vernietigend de tsunami was.

In dit proefschrift wijs ik erop dat tijd gezien kan worden als een actieve factor in de wederopbouw van het alledaagse leven. Tijd beïnvloedt ervaren en vertellen, herinneren en het verwerken van verdriet, en de manieren waarop subjectiviteit wordt gecreëerd in een historische context. In hoofdstuk vijf krijgen tijd, en tijdelijkheid, meer specifieke aandacht. Dit hoofdstuk kijkt naar de verklaringen die mensen gaven voor de tsunami en belicht hoe deze gerelateerd zijn aan hun verwachtingen van de toekomst. In een toekomstgericht discours benadrukte de Indonesische overheid dat de tsunami een 'kans' was; een kans om de samenleving te verbeteren. Dit idee was ook alomtegenwoordig in wat mensen in Atjeh me vertelden. Zij verklaarden de tsunami als een boodschap van God waar men van moest leren. De ramp werd verklaard als waarschuwing, straf, les of test – in al deze verklaringen was de tsunami een keerpunt, een gelegenheid voor Moslims om zichzelf en de samenleving te verbeteren; religieuzer te maken. De tsunami werd ook gezien als een teken dat het einde van de wereld nabij was. Daardoor, zo redeneerden zowel religieuze leiders als veel anderen, werd religieuze verbetering nog urgenter. Tegelijkertijd zagen veel mensen de ramp ook als een kans voor Atjeh om 'modern' te worden. Alle aandacht die Atjeh kreeg van 'de wereld' in de jaren na de ramp deed de verwachtingen van en de aspiraties voor een modern, ontwikkeld en Islamitisch Atjeh stijgen. De tsunami bood dus volgens velen de kans om terug te keren naar het mythische verleden van de zeventiende eeuw, waarin Atjeh een belangrijk handelscentrum in de Indische Oceaan was. Islam en het geloof in het einde der tijden aan de ene kant en ontwikkeling naar moderniteit aan de andere kant zijn gebaseerd op zeer verschillende belevingen van tijd. Desalniettemin gaf de tsunami, die gezien werd als een kans om dingen te verbeteren, beide tijdsbeelden een verhoogde aanwezigheid. De twee belevingen van tijd waren op belangrijke manieren met elkaar verweven in het wederopbouwproces en zijn nog steeds van grote invloed op de manier waarop veel mensen in Atjeh naar hun verleden, heden en toekomst kijken.

Dit proefschrift laat zien dat we door het bestuderen van subjectiviteit het langetermijn-proces van de wederopbouw van het alledaagse leven na een ramp beter

kunnen begrijpen. Het licht dat deze benadering werpt op de sociale werkelijkheid geeft ons inzicht in medemenselijkheid, maar ook in de verschillende manieren waarop mensen hun leven vorm geven in de nasleep van een ramp.